

ACTIVITATEA CULTURALĂ ÎN ANII 1936-1940 ÎN BASARABIA
A STUDENTULUI LA TEOLOGIE CONSTANTIN DEJAN

OCTAVIAN C. DEJAN*

Adevăratul curs al vieții, din anii tinereții, a protopopului de Pitești Constantin Dejan a fost multă vreme ascuns. Acum însă când preotul Constantin Dejan aparține istoriei, este de datoria noastră să destăinuim ceea ce în decursul vieții lui a fost trecut sub tăcere, de teamă de a nu fi răstălmăcit cu rea-voință.

Nu se poate aborda tema privind acțiunea culturală a echipelor studențești regale, fără a ne referi la Fundațiile Culturale Regale, aprobate prin Lege în martie 1933. Legea Fundațiilor Culturale Regale avea ca obiect crearea unei uniuni a fundațiilor regale din București, Iași și Cluj, sub denumirea Fundațiile Culturale Regale ale României. Tot în acest an Prof. Dimitrie Gusti a lansat un proiect de lege a organizării culturale, prin care se urmărea transformarea Direcției Culturii Poporului din cadrul Ministerului Instrucției, Cultelor și Artelor, și a Direcției Educației Poporului din Casa Școalelor, în Direcția Culturii Naționale pentru Răspândirea Culturii în afara Școalelor¹. În Legea Fundațiilor Culturale Regale ale României era înscrisă ideea unei independențe a culturii, ca un drept suveran al Regelui, iar în *Discurs pentru organizarea culturii* rostit de Gusti la data de 16 iunie 1933 în Senat, se susținea ideea „terenului neutru al culturii”². În acest sens Gusti susținea că „o politică de stat cuminte a culturii va trebui să creeze o instituție specială care, deși de stat, să aibă o autonomie desăvârșită... nu e vorba ca această instituție să aibă ca scop crearea culturii, ci numai crearea condițiilor prielnice dezvoltării ei, descoperind, stimulând și organizând colaborarea tuturor elementelor culturale ale țării”³.

O problemă care ocupă un loc important în sistemul gustian de ridicare culturală a maselor, este aceea a factorilor care concură la soluționarea ei. Ea este condiționată de necesitatea cunoașterii realității sociale, care face parte integrantă din sistemul gustian. În viziunea profesorului trei sunt factorii mai importanți: intelectualitatea, tineretul intelectual și elita satului, prin preoți și învățători, iar aceste forțe sociale trebuie să conlucreze pentru ridicarea prin cultură a poporului. Ideea ridicării prin cultură a poporului nu era nouă nici în străinătate și nici în țara noastră. În anul

* București.

¹ Dimitrie Gusti, *Un an de activitate la Ministerul Instrucției, Cultelor și Artelor*, București, 1934, p. 1458 și urmat.

² *Ibidem*, p. 563.

³ *Ibidem*, p. 517.

1844 Grundtwig din Danemarca a înființat primele școli țărănești în țările scandinave, punând bazele unui lung și vast proces de redresare și ameliorare a vieții sociale, economice și culturale din Danemarca, Suedia și Norvegia. În Principatele Unite la 23 martie 1866 în București, prin discursul lui Constantin Esarcu, s-a declarat constituirea „Societății pentru învățarea poporului român”, societate care avea secțiuni județene⁴ și își propunea să răspândească cunoștințe de matematică, fizică, biologie, astronomie, chimie și, la cap.VI, sociologie. Referitor la sociologie Vasile M. Missir, licențiat în drept, predă instrucțiunea civică, adică: ce este societatea, dreptul și datoria, legea, forma de guvern și constituțiunea. În anul 1870 secțiunile județene erau în număr de 23 la București, Argeș, Bacău, Bolgrad, Buzău, Cahul, Covurului, Curtea de Argeș, Dâmbovița, Fălciu, Gorj, Iași, Ilfov, Mehedinți, Neamț, Olt, Prahova, Putna, Romanai, Râmnicu Sărat, Târgu Ocna, Tutova și Vâlcea.

Societatea pentru învățătura poporului român a obținut rezultate nesemnificative în ceea ce și-a propus deoarece nu a urmărit alfabetizarea maselor ci s-a adresat la câțiva cunoscători de carte din rândurile muncitorilor și comercianților. Pe baza experienței dobândite în precedentele monografii sociologice Gusti a rămas credincios principiului că orice acțiune socială trebuie să aibă la bază cunoașterea adâncită a realității, respectiv punerea unui „diagnostic cultural”, care să ducă la acțiune culturală constând în efortul de a ridica nivelul de trai al oamenilor, atât material, cât și spiritual. În concepția prof. Dimitrie Gusti cultura constă în răspândirea cunoștințelor folositoare, care să fie efectiv utilizate în toate domeniile: economic, sanitar, știință de carte și conștiință etică-cetățenească. Se urmărea prin aceste măsuri combaterea inculturii de la sate, mizeria economică și sanitară, precum și analfabetismul. Programul gustian avea în vedere „cultura muncii, sănătății, minții și sufletului”. Prin Fundațiile Culturale Regale Gusti a dispus de mijloace financiare și organizatorice necesare realizării acestor obiective și începând cu anul 1934 a trecut la formarea unor echipe studențești, cu caracter interdisciplinar, făcând apel, în special, la studenții din ultimii ani de studii de la: litere și filozofie, teologie, medicină, agronomie, zootehnie, educație fizică. Acestor tineri le-a cerut să depună o muncă benevolă, de trei luni, în timpul vacanțelor, pentru monografierea unui sat și realizarea unui plan de acțiune.

La început accentul cercetărilor s-a pus pe activitatea echipelor studențești, susținute material de Fundațiile Culturale Regale, care trebuiau să se ocupe de cultura sănătoasă a muncii și de cultura moral-religioasă în rândul țăranimii⁵. Este important de știut faptul că planul de acțiune al echipelor studențești regale nu era elaborat de la centru, ci se întocmea potrivit realității constatate pe teren și a colaborării echipei studențești cu administrația locală și cea județeană. Primele 12 echipe studențești s-au constituit în localul Fundațiilor Culturale Regale din București, Str. Latină nr. 8 și și-au început activitatea științifică și social-culturală sub directa coordonare a profesorului Dimitrie Gusti. În anul 1935 numărul a crescut la 22 echipe, ca în anii următori să crească astfel: 1936 - 27; 1937 - 48; 1938 -74, iar în 1939 - 77 echipe și 20 de tabere de

⁴ Societatea pentru învățarea Poporului Român, „Foaie mensuală”, an. 1, nr. 1, martie 1870, București, p. 3-50.

⁵ *Alcătuirea Echipelor Regale Studențești*, în „Căminul Cultural”, an. 1, nr. 1, noiembrie 1934, p. 15.

muncă obștească⁶. Pentru eficientizarea acțiunii, s-au organizat Școli de comandanți de echipe la: Stănești, Broșteni, Pietriș și Făgăraș.

Ideea că satul poate acționa, el însuși în problemele majore care îl privesc a călăuzit Fundațiile Culturale Regale să organizeze cât mai multe Cămine Culturale și să acționeze în, și prin acestea. În viziunea prof. Gusti, Căminul Cultural urma să reprezinte o unitate de integrare a vieții sociale și administrative locale într-un tot unitar al acțiunilor menite să promoveze dezvoltarea și transformarea societății rurale și a celei urbane.

Pentru tânărul student la teologie, Constantin Dejan, care își făcea studiile universitare printr-o bursă, posibilitatea ca în vacanțele de vară să-și câștige existența lucrând în echipele studențești regale și să dobândească și o sumă de bani, este drept mică, dar importantă, când nu ai alte surse de venituri, era o adevărată mană cerească pentru care îi era profund recunoscător prof. Dimitrie Gusti. În timpul vacanței din anul 1935 Constantin Dejan a urmat cursurile de conducători de echipe studențești și după efectuarea unei practici în județele Năsăud și Bihor, în anul următor și-a asumat responsabilitatea de comandant de echipă studențească regală lucrând în cadrul Fundațiilor Culturale Regale pentru cercetări monografice în județul Ismail, localitatea General Averescu.

*„Echipa Regală“ în anul 1938, în satul model Gen. Averescu.
Al cincilea din stânga, comandantul - Constantin Dejan.*

Acest sat era situat la 14,5 km de orașul Ismail, pe malul de răsărit al limanului Ialpug, respectiv la 30 km de capitala plășii care era Bolgrad. Județul Ismail se întindea între Prut și lacul Sasic (Conduc) iar satul Gen. Averescu era la 35 km de orașul Galați. În prezent județul Ismail este ocupat de Ucraina, iar localitatea General Averescu a primit denumirea de Babele, iar în limba ucrainiană se numește Ozernoe.

⁶ Octavian Neamțu, *Țară nouă*, 1939, p. 69-70.

Din punct de vedere al reliefului județul este situat în Câmpia Basarabiei, care de la nord spre sud este crestată de depresiuni alungite, în care, înconjurate de maluri înalte se găsesc lacurile, denumite limanuri: Cahul, Ialpug, Catalpug, Chitai și Sasic, sau Conduc. Întreg județul face parte din stepa pontică și avea o suprafață de 4.212 km² cu o populație de circa 245.000 de locuitori la 1 iulie 1937. În județ erau cinci orașe: Ismail, Bolgrad, Chilia-Nouă, Reni și Vâlcov, cu sate rare, în preajma apelor, împărțite în patru plăși: Bolgrad - 18 sate; Chilia-Nouă - 23 de sate; Fântâna Zânelor - 22 de sate și Reni - 13 sate. Suprafața arabilă a județului era ocupată într-o proporție de 99% de mica proprietate, dar numai 46% din populație era știutoare de carte.

Trei ani de-a rândul Constantin Dejan a stat în gazdă la Moș Simeon Boinegri din localitatea Gen. Averescu, un moldovean de care își aducea aminte cu mare plăcere. În primul an echipa studențească a efectuat cercetarea monografică a localității fiind ajutată de intelectualii satului: primarul Vintilă, preotul Mihai Ghețoiu și învățătorii Dragomir și Bâlhac. Menajera echipei studențești a fost o femeie din sat, harnică, plină de energie și cu un remarcabil spirit practic, căreia îi spuneau Matrușca. În județul Ismail Direcțiile Educației Poporului din Casa Școalelor și Culturii Poporului din Ministerul Instrucției întrețineau 67 cămine culturale, 12 biblioteci și două societăți muzicale, adică 81 organizații culturale, din care 55 cu personalitate juridică, iar Fundațiile Culturale Regale aveau 33 de cămine culturale, unul chiar la Gen. Averescu, într-o clădire improprie, care servea drept local școlii. Meseria de bază a locuitorilor era pescuitul în limanul Ialpug și la Dunăre. Echipa studențească multidisciplinară aplica în cercetarea monografică metoda de lucru a prof. Dimitrie Gusti cunoscută sintetic în formula „cunoaștere și acțiune“, realizând în mod practic antrenarea elementelor locale să-și pună energia și competența în slujba ridicării nivelului de trai și civilizație a satului, prin acțiuni social-culturale și economice organizate. Provizoriu, studenții au înființat un muzeu al pisciculturii din Delta Dunării și limanuri, iar la sfârșitul cercetării monografice au pus mâna pe lopeți și au dat o mână de ajutor la finalizarea construcției noii școli din localitatea General Averescu.

„Echipa studențească“ dând o mână de ajutor. Primul din dreapta, Constantin Dejan.

Programul de lucru întocmit de echipa studențească regală viza ca în următorii ani localitatea Gen. Averescu să devină un sat model. În linii generale în program se prevedeau următoarele: 1. Secțiunea pentru asistență socială și cultura sănătății: înființarea unui dispensar medical cu punct farmaceutic; organizarea prin biserică de ajutoare pentru bătrâni, persoane nevoiașe și bolnavi fără rude; 2. Secțiunea pentru cultura muncii: începând din toamna aceluși an s-a început cultivarea pomilor fructiferi pe loturi demonstrative și s-a înființat o pepinieră în sat, ca o alternativă de alimentație sănătoasă și dobândire de venituri alături de pescuitul tradițional; au fost instruite femeile să înființeze grădini de zarzavaturi pentru îmbunătățirea hranei și crearea posibilității vinderii surplusului la Ismail, Bolgrad, sau Galați; s-a înființat un atelier cooperatist pentru fabricarea uneltelor de pescuit utilizate în localitate și comercializare în județele Ismail, Tulcea și Constanța; 3. Secțiunea pentru cultura minții și a sufletului: s-au început cursurile țărănești de alfabetizare, educație gospodărească și sanitară, precum și de educație cetățenească, vizând credința, morala și patriotismul locuitorilor; s-a propus construcția unui nou Cămin Cultural și alături de el să se construiască Dispensarul și un Muzeu cu bibliotecă; concomitent cu efectuarea sezonieră a cursurilor țărănești urmau să înceapă cursurile Universității Populare cu durată de trei ani pentru știutorii de carte, precum și cursuri de scurtă durată pentru conducătorii de Cămine Culturale, ambele forme de educație fiind susținute material de către Fundațiile Culturale Regale.

Căminul Cultural din satul model Gen. Averescu, în faza de construcție în anul 1938.

Programul întocmit de echipa studențească a fost aprobat de primăria localității Gen. Averescu și a fost înaintat prefectului județului Ismail, care era comandor Mache Constantinescu. La acest nivel programul a fost aprobat cu o singură observație, și anume ca Universitatea Populară să-și înceapă cursurile în noul local al Căminului Cultural. Proiectul Căminului Cultural a fost realizat de arhitectul Gheorghe Popescu din orașul Ismail și la data de 15 august 1937 au început săpăturile pentru fundații. La propunerea lui Constantin Dejan, pentru buna desfășurare a lucrărilor s-a înființat „Comitetul de Construcții al Căminului Cultural din comuna Gen. Averescu”, care se subordona Serviciului Județean de Arhitectură Ismail administratorul fondurilor Fundațiilor Culturale Regale destinate acestui scop.

Prefectul județului Ismail, comandorul Mache Constantinescu, încadrat de comandantul echipei studențești regale, Constantin Dejan și preotul satului Gen. Averescu, Mihai Ghețoiu.

Din însemnările lui Constantin Dejan știm nu numai numele zidarului care a confecționat cofrajele fundației în anul 1937, Andrei S. Balica din localitate, dar și cantitatea de cărămizi achiziționată și numele celor care le-au livrat: la data de 21 iunie 1938 - 23.077 buc; la 16 august 1938 - 10.000 de cărămizi livrate de Andrei Padenco și Ivan Siderenco din comuna Broasca, iar la data de 29 septembrie 1938 - 6.050 de cărămizi de la Pr. A. V. Chiose din satul Barta, aduse cu barca traversând lacul Ialpug.

Fiind student la teologie, Constantin Dejan și-a asumat sarcina, în cadrul echipei studențești pentru „cultura sufletului“. Din anii 1936-1938 ne-au rămas zeci de planuri și schițe de cateheză, cu lămurirea fiecărei laturi și justificare a ideilor principale și a principiilor teologic-biblic; pedagogic-creștin; psihologic-religios și moral social. Ideile principale erau expuse în introducere, după care erau documentate biblic prin istorisirea fondului căutând să convingă de adevăr, pentru ca sufletele să creadă, să nădăjduiască și să iubească. În funcție de auditoriu temele erau astfel prezentate pentru ca să întărească credința și sentimentul religios. A încercat să-i convingă pe săteni că anumite credințe, sau practici, sunt străine de duhul dreptelor noastre învățături, însă a întâmpinat refuzul motivat stereotip că „așa am apucat să țin“! Constantin Dejan era un „bun cunoscător al limbii slăvonă și s-a acomodat repede atât cu limba ucrainenilor, cât și a bulgarilor, care locuiau în plasa Bolgrad. Trăind patru ani în Basarabia l-a incitat și a studiat limba găgăuză, care este un dialect turcesc, iar populația este ortodoxă, până la bigotism. El a ajuns la concluzia că găgăuzii provin de fapt din populația aromână din Bulgaria, care a adoptat limba turcă și a rămas în credința ortodoxă, întrucât în acest dialect sunt mai multe cuvinte și rădăcini armânești (macedo-românești) decât bulgărești. Nu credem că a publicat ceva din studiul întreprins fiind foarte meticulos și prudent în afirmații, însă din activitatea echipelor studențești, pe care le-a condus, a publicat articole și cronici în revistele culturale „Albina“, „Căminul Cultural“, „Curierul Echipelor Studențești“ și în cartea de reportaje a lui Miron Radu Paraschivescu intitulată *Oameni și așezări* apărută la București în 1938 s-a relatat și despre activitatea echipelor conduse de el.

Pentru activitatea desfășurată în calitate de comandant al echipelor studențești i s-a acordat succesiv, de două ori, în anii 1937 și 1938, Premiul I pe țară.

Prof. Dimitrie Gusti a încercat extinderea acțiunilor științifice și social-culturale, sub forma obligativității muncii profesionale la sate prin Legea Serviciului Social din anul 1938⁷. În această lege se prevedea că absolvenții universităților, ai școlilor și instituțiilor superioare, sau speciale, sunt datori să îndeplinească serviciul obligatoriu la sate și nici o diplomă obținută în țară, sau străinătate, nu era recunoscută ca fiind valabilă pentru acordarea unui post, fără certificat doveditor că a îndeplinit Serviciul Social.

La art. 8 din Lege se arăta faptul că instrumentul de realizare a Serviciului Social este Căminul Cultural, al cărui scop se prezenta la art. 10 și era de a ajuta, întări și adânci acțiunea bisericii, a școalei și a autorităților de stat... Căminul Cultural trebuia să fie un lăcaș de înfrățire în care oamenii să-și dea mâna și să lucreze laolaltă pentru interesele obștești, pe deasupra tuturor acțiunilor ce-i despart și îi învrăjdesc⁸. Textul Legii Serviciului Social a fost aprobat de Regele Carol al II-lea la data de 13 octombrie 1938 și s-a publicat în Monitorul Oficial din 18 octombrie 1938. La prezentarea acestei legi prof. Dimitrie Gusti a evidențiat acțiunile sociale ale echipelor studențești regale din perioada 1934-1938 susținând că s-a ajuns la o fază de dezvoltare și maturizare, care impuneau forme și metode noi de muncă. În raportul prezentat s-au

⁷ *Legea pentru înființarea Serviciului Social*, în „Căminul Cultural“, an IV, nr. 9, sept, 1938, p. 401; idem nr. 10, octombrie 1938, p. 479-483.

⁸ Dimitrie Gusti, *Ideii călăuzitoare pentru munca culturală la sate*, în „Căminul Cultural“, an. 1, nr. 1, nov. 1934, p. 4.

arătat și rezultatele remarcabile obținute de Constantin Dejan în satul model Gen. Averescu, fapt reținut de Rege care și-a manifestat dorința să-l cunoască pe absolventul Facultății de teologie din București. Cu ocazia audienței Constantin Dejan a fost decorat de Regele Carol al II-lea, personal, cu Ordinul Meritul Cultural Cls. a II-a și a fost angajat la Institutul Social Român. Constantin Dejan lega acest eveniment de faptul că în acest an a fost tipărită „Biblia Carol II“ un monument cultural remarcabil, datorită frumuseții limbii în care s-a tipărit această ediție a Bibliei.

Ca angajat al Serviciului Social Constantin Dejan a primit sarcina să coordoneze întreaga activitate legată de aplicarea Legii într-un sector al ținutului Dunărea de Jos, respectiv în patru județe, care făceau parte din ținutul Nistru: Lăpușna, Orhei, Tighina și Cetatea Albă. Prof. Dimitrie Gusti comasase ținuturile Dunărea și Nistru, pentru aplicarea Legii Serviciului Social, sub denumirea de ținutul Dunărea de Jos, pe care l-a încredințat acad. prof. Constantin C. Giurescu, membru al Senatului Cultural al Fundațiilor Culturale Regale și Constantin Dejan era consilier cultural. Nu era nou acest artificiu întrucât prof. Dimitrie Gusti pentru aplicarea Legii Serviciului Social a încredințat Ardealul și Banatul prof. Silviu Țeposuș și consilierului cultural Alexandru Dima, de la Sibiu.

Pe vapor, al doilea din stânga, Constantin Dejan.

Cele două ținuturi Dunărea și Nistru, împreună, aveau o suprafață de 60.313 km² și o populație de 3.485.800 de locuitori la 1 iulie 1937, iar sectorul de care răspundea Constantin Dejan era în suprafață de 22.355 km² cu o populație de 1.446.395 locuitori, cu principalele orașe: Chișinău, Tighina, Orhei, Cetatea-Albă, Călărași, Comrat și Tg. Rezina. Acest ținut era împărțit în 23 de plăși în care erau 795 de sate⁹.

⁹ D. Gusti, *Enciclopedia României*, vol. II, 1939, p. 12.

Prin Legea Serviciului Social a fost obligat tineretul universitar să efectueze un stagiul la sate și programul din 1939 prevedea sporirea complexității cercetării monografice și o noutate „cercetarea monografică zonală”. Pentru sectorul lui Constantin Dejan cercetarea zonală urma a se efectua în județul Orhei, plasa Bravicea, cu 38 de sate, unde Serviciul Social avea la 1 ianuarie 1938 cinci cămine culturale la: Cornova, Hulboca, Cobâlca, Puținței Mari și Dârcova. Ideea prof. Dimitrie Gusti era că tinerii intelectuali, absolvenți universitari, lucrează creator dacă sunt organizați¹⁰ iar după părerea profesorului organizare justă și condiții prielnice de afirmare le oferă Căminul Cultural, care „are greaua și frumoasa chemare să organizeze viața satului în privința sănătății, a muncii, a modalității și a preocupărilor intelectuale, arătând cu vorba și cu fapta că ceea ce se numește cultură, înseamnă stăpânire, respectiv a învăța stăpânirea de sine: stăpânirea vieții în care trăiește tineretul și a pământului din care trăiește”¹¹.

Constantin Dejan ca angajat al Institutului Social Român a trecut de la faza să propună soluții la faza rezolvării științifice a problemelor sociale, de educație și culturale. De bună voie a intrat în robia activității sociale, pe care urma să o desfășoare nu într-o localitate ci într-un ținut constituit din patru județe din Basarabia, cu probleme interetnice, religioase, sanitare, de educație și culturi diferite.

Avea încredere oarbă în prof. Gusti de la care a învățat să cerceteze cu scrupulozitate, rigurozitate, severitate, metodic: materialele științifice furnizate de echipele studențești multidisciplinare și de conducătorii Căminelor Culturale. Concluziile care se desprindeau din aceste materiale le verifica, le confrunta cu altele, după care le prezenta acad. prof. Constantin C. Giurescu pentru a i se aproba planurile de acțiune. În cadrul unui curs pentru conducătorii de Cămine Culturale, din acea perioadă, atenționa pe cursiști că atât timp cât există un azi avem în urma noastră un ieri și înaintea un mâine, pentru că prezentul este viitorul de ieri și trecutul de mâine și pentru aceasta trebuie să facem ca fiecare clipă să fie un pas înainte spre un țel suprem. Un refugiat din Basarabia, Ilie Balmuș, fost director al școlii din localitatea Cișmeaua Văruită își amintea de cursurile de conducători de cămine, pe care le-a absolvit sub coordonarea lui Constantin Dejan în anul 1938, că erau de o înaltă ținută. Cursiștilor li se expunea doctrina gustiană, care sta la temelia Căminului Cultural astfel: Căminul Cultural este organul care, alături de Biserică, Școală și Primărie, are menirea de a da o nouă organizare satelor prin mijloace proprii. El este în mic ce poate fi grandioasa solidaritate națională.

În cadrul satului căminul este o școală a unei împătrite solidarități: solidaritatea țăranilor între ei; solidaritatea autorităților și intelectualilor din sat cu satul și nevoile lui, înfăptuind coordonarea și unificarea strădaniilor acestora, solidaritatea satului cu fiii lui, chemând la matcă pe toți cei plecați din sat; solidaritatea cu tânăra intelectualitate a satului, reprezentată de tineretul universitar obligat să-și facă stagiul la sate. Constantin Dejan susținea că mijlocul de ridicare a satului și a țăranilor este Căminul Cultural, care are menirea de-a aduce binefacerea culturii și civilizației acestor muncitori umili, care au trăit și mai trăiesc încă, cufundați în lipsurile, nevoile și suferințele lor care nu cunosc progresul nici sub forma lămpii cu petrol și a săpunului. Într-un articol în posesia autorului intitulat *Biserica și acțiunea Căminului*

¹⁰ Dimitrie Gusti, *Opere*, vol. III, Ed. Academiei, București, 1970, p. 298.

¹¹ Dimitrie Gusti, *Cunoaștere și acțiune socială în serviciul națiunii*, București, 1939, p. 193.

Cultural cu privire specială asupra colaborării intelectualilor cu Biserica Constantin Dejan afirma următoarele: „Căminul Cultural urmărește să determine pe toți sătenii să acționeze pentru propria lor ridicare, sub toate cele patru laturi de viață individuală și obștească: sanitară, gospodărească, culturală și moral-religioasă. Scopurile căminului sunt în întregime creștine și în spiritul credinței noastre străbune, el propunându-și înaintea de orice să păstreze și să cultive credința străbună, cu tot ce se leagă de ea: datinile, obiceiurile și credințele specifice neamului nostru. Căminul Cultural îndatorează pe toți membrii săi să fie buni creștini să-și îmbunătățească viața prin muncă cinstită, promovând în toate domeniile: sănătate, gospodărie, mijloace de muncă, atât în viața lor morală, cât și religioasă. Căminul Cultural este instituția care trebuie să trudească alături de Biserică, pentru sporirea vitalității poporului și îndreptarea lui pe căile unei trăiri mai înalte, mai bune, mai luminate“.

În anul 1938 erau în țară circa 5.000 de Cămine Culturale și o treime era condusă de preoți, iar celelalte două treimi lucrau cu sprijinul preoților. După apariția Legii Serviciului Social coordonarea Căminelor Culturale a devenit sarcina unei singure instituții, Serviciul Social Român, care prin Direcția Culturii Naționale pentru Răspândirea Culturii în afara școalelor, urmărea crearea condițiilor prielnice ridicării nivelului de trai material și spiritual al întregii populații a țării, prin angrenarea în echipele Serviciului Social a 3.210 absolvenți din învățământul superior din anul 1938. Constantin Dejan, în conformitate cu indicațiile Direcției Culturii Naționale, în sectorul său din Basarabia, pentru anul 1939 a organizat în Căminele Culturale cursuri țărănești, iar pentru știutorii de carte din principalele orașe a organizat cursurile Universității populare, cu durata de trei ani.

Concomitent cu aceste forme de învățământ a extins cursurile de scurtă durată de pregătire a cadrelor de conducere a Căminelor Culturale. Din aceste activități prezentăm programa de studii pentru Anul I al Universității populare, destinată muncitorilor de la orașe: I. Centrul de interes „Gospodăria“: A. - Familia din punct de vedere social; biologic, religios, moral, juridic, al muncii, al economiei, al artei; B. - locuința (casa, curtea, grădina): sociologia proprietății, proprietatea din punct de vedere juridic, igiena locuinței, curții, grădinii clădirea locuinței, întreținere, rentabilizare, asigurarea proprietății; C. - Munca și producția din punct de vedere religios, moral, igienic, economic, social, artistic și național; D. - Desfacerea produselor muncii, atât cele proprii, cât și din cooperative, comerț, igiena atelierelor și a prăvăliilor, legislație în comerț; E. - Munca și economia, valorificare, contabilitate, economisire, păstrarea și valorificarea economiilor, cooperative financiare de credit și economisire; F. - Atelierul și fabrica: rentabilizarea atelierului și asociațiilor, crearea industriei; G. - Muncitorul și Serviciul Social Fundațiile Culturale Regale ale României: organizare, scop și funcționarea Serviciului Social, școli, muncitorul și Căminul Cultural; H. - Muncitorul și Serviciul Asigurărilor Sociale; I.- Jurisdicția muncii și conflicte de muncă; J. - Organizații muncitorești legale; K. - Muncitorul și Camerele de Muncă și Comerț; L. - Obligațiile muncitorului față de familie, față de localitate și față de Stat.

În afara acestor teme programa prevedea învățarea de cântece patriotice și religioase, organizare de coruri, serbări și șezători, împreună cu școlile țărănești și cu Căminul Cultural Județean și Orășenesc.

În anul II de studiu, intitulat Centrul de interes „Localitatea“, se prezentau tematici legate de localități de la sat, până la capitala țării: organizare teritorială,

legislație, instituții de administrație etc., iar în anul III în cadrul Universității populare se predă Statul.

Pentru școlile superioare țărănești, care de asemenea aveau denumirea de Universitate populară, cu durata de trei ani, prof. Dimitrie Gusti avea cele mai alese calificative, iar modul de funcționare pe care îl preconiza era modelul instituțiilor similare din Danemarca. Referitor la Grundtwig, întemeietorul școlilor țărănești, consemna următoarele: „Dacă Rousseau a vorbit într-o ocazie despre Evanghelia copilului, Grundtwig a descoperit Evanghelia tineretului sătesc. Universitățile țărănești sunt cele mai libere instituții din lume. Acolo nu se dau examene, ci se dă cultură prin ea însăși. Fiecare școală are o organizare, care lucrează pe răspundere proprie, respectând însă tradiția școlii și trebuințele poporului¹².

Rezultatele cercetărilor efectuate în anii 1938-1939 de către Constantin Dejan și echipele studențești coordonate de el, au fost publicate în lucrarea *60 sate românești cercetate de echipele studențești*, iar cercetările zonale, respectiv pentru Plasa Bravicea județul Orhei, urmau să fie publicate în anul 1940, când se preconiza a se finaliza acțiunea.

Constantin Dejan, în anul 1939, deja se considera un om realizat, deoarece absolvise și a doua facultate, de filozofie, lucra într-un domeniu în care avea o experiență de patru ani, îi plăcea activitatea ce o desfășura în Basarabia și avea mari perspective, când, în urma tratatului Ribentrop-Molotov din 23 august 1939, la data de 1 septembrie 1939, concomitent, Germania și U.R.S.S. au declanșat agresiunea împotriva Poloniei.

Datorită amenințărilor U.R.S.S.-ului și Ungariei revizioniste România a decretat mobilizarea militară și a fost suspendat Serviciul Social. Concentrările și suspendarea Serviciului Social au împiedicat realizarea integrală a planului inițial și nu s-a izbutit ca întreg materialul cules să fie publicat, după prelucrare și sintetizare. În toamna acestui an comandanții echipelor studențești regale și consilierii culturali din Serviciul Social, erau concediați, datorită restrângerii activității Fundațiilor Culturale Regale. La sediul Fundațiilor din București, din Str. Latină nr. 8, prof. Dimitrie Gusti a convocat o întrevvedere cu comandanții Serviciului Social și printre cele circa 200 de persoane care s-au prezentat a fost și Constantin Dejan.

Profesorul a vorbit cu convingere că suspendarea activității Serviciului Social este o măsură provizorie, dictată de împrejurarea specială a mobilizării militare și le-a spus tinerilor că programul științific și social rămâne în picioare și se va continua după reintrare în normalitate. Le-a mulțumit pentru activitatea desfășurată asigurându-i că munca depusă de ei nu a fost în zadar, apoi a strâns mâna fiecăruia și pe câțiva tineri comandanți i-a rugat să mai rămână la Fundații. Pe Constantin Dejan l-a invitat acasă, în Str. Armenească nr. 20, și cu această ocazie Constantin Dejan l-a informat pe profesor că intenționează să-și ia licența în teologie și să se căsătorească. Prof. Dimitrie Gusti i-a promis că îi va fi naș de cununie, dar soția, Elena, nu a fost prea entuziasmată.

Abrogarea Legii Serviciului Social în anul 1940 de către Mareșalul Ion Antonescu, l-a determinat pe Constantin Dejan să-și redirecționeze aspirațiile și a optat pentru cariera de preot. În acest sens și-a finalizat studiile teologice prin susținerea licenței, la 14 mai 1940, cu tema *Influența creștinismului asupra ideii democratice* și a

¹² Dimitrie Gusti, *Opere*, vol. III, Ed. Academiei, București, 1970, p. 187-188.

obținut Diploma în teologie nr. 31806 (1958)/1940 și la data de 23 iunie 1940 a fost hirotonit diacon pe seama Catedralei Sf. Episcopii a Argeșului. La data de 27 februarie 1941 a fost hirotonit preot pe seama Mănăstirii Văleni - Argeș.

Datorită unor obligații care nu-i permiteau plecarea din București la data de 3 martie 1940, prof. Dimitrie Gusti a delegat un apropiat prieten și colaborator să-l reprezinte la cununia lui Constantin Dejan cu Lucia Popa, fiica preotului Nicolae Gh. Popa din Urluiești - Argeș. Persoana delegată a fost sociologul dr. Octavian Neamțu - Director General al Fundațiilor Culturale Regale ale României, care în anul 1942 a botezat și fiul lui Constantin Dejan. La intervenția prof. Dimitrie Gusti, după cununie, Constantin Dejan a fost numit subsecretar de stat în Ministerul Cultelor, însă la data de 1 septembrie 1940 Constantin Dejan și-a dat demisia de la minister, optând pentru cariera de preot. Atât profesorul Gusti, cât și dr. Octavian Neamțu, au considerat gestul a fi pripit, însă evoluția ulterioară a evenimentelor a confirmat justetea hotărârii luate.

Există, desigur, numeroase moduri de a ne arăta recunoștința: prin vorbe, prin fapte și prin întreaga noastră comportare față de binefăcători. Știm, de asemenea, că nu se arată recunoștința numai față de persoane, ci și față de instituții. Aceasta explică de ce în toate împrejurările vieții sale Constantin Dejan nu uita să-și arate recunoștința față de prof. Dimitrie Gusti și față de Institutul Social Român, respectiv față de Fundațiile Culturale Regale ale României, aducând cuvinte de laudă celor care prin muncă neobosită s-au jertfit în folosul progresului social și civilizației din România. Constantin Dejan a fost mândru de cinstea ce i s-a făcut de-a fi ales să participe la una din cele mai de seamă fapte științifice și social-culturale ale acelor timpuri, conduse de prof. Dimitrie Gusti.

De la prof. Dimitrie Gusti Constantin Dejan a învățat că trebuie iubită viața cu îndărătnicie, căci viața nu este o agonie, iar a iubi face viața admirabilă și cea mai mare dovadă de iubire este să fii optimist și curajos.

În anexă prezentăm câteva chitanțe emise în anul 1938 de Comitetul de Construcție al Căminului Cultural din comuna General Averescu, din Basarabia.

Factură

*Com. de Construcție al Căminului Cultural
din Com. Gen. Averescu*

	<i>Artic. m. m.</i>	<i>Total</i>
	<i>Lei. B.</i>	<i>Lei. B.</i>
<i>Sp. fr. cea</i>		
<i>16 1/2 Kolo-prone ca. fr. - blue</i>	<i>16 -</i>	<i>264 -</i>
<i>Total 264 Lei. -</i>		

*Valoarea lei. 264 este în lei. și bani
Formaș au primit -*

G. Suruș a.

Subsemnatul Gavrile Cricolov
 făcând din toate șomail, am primit
 din Casa Comitetului de Instrucție al
 Comitatului Cultural Grol Hresca
 sume de două sute jatu lei cotate
 transportului cu mașina ce a fost
 transportat pe st. de proiect noștră de
 dela șomail - Grol Hresca și totu totu
 7 lei pe km. în total 28 km.
 Dăpt pentru cel de prezentat -
 G. Cricolov

lei. sau.
 15.000. =

Cheltuieli.

Aici lei cinci ope jeci mii Tocmai, subsemnatul
 Fadenco Andrei și Lidoreno Treu, fabricanți de Căminu de
 din Comuna Brăsova Județul Șomail, am primit dela
 Comitetul de Construcție al Comitatului Cultural din Comuna
 Grol Hresca, prin serviciul județean de Arhitectură, reprezent
 tând costul a 23.000, două jeci și trei mii jero, șaptezeci și șapte
 bucăți de Căminu de socotita a 0,65 lei bucata, ei am
 furnizat pentru Căminul Cultural din Comuna Grol Hresca
 ce se execută prin Școala Regală -
 Dăpt pentru care dămpretenta și dămpretenta
 Andrei Fadenco
 Lidoreno
 Fata e peată

data: 21 iunie 1938.

Clujna

Subsemnatul Andrei S. Balica din Comuna
Mal Aurea a fost trimis, am primit suma de
donație de la Comitetul de Construcție al
Comunității Culturale prin S. L. Dejan, după
echipare Repak, pentru lucrare ce am exp.
Căutat la Campajul Horeni pe timp de 21/2 pl.
Socotit a câte 30 lei pe zi în ca. din anul 1937.
Deget pentru care dau prezenta Clujna
și kumy purpur -
Balica

17 Iulie 1938

an. 18 km.

7000 =

Clujna

Subsemnatul Andrei Fodenco din
Lidorencu amăn fabricant de cărămuri
cu domiciliu în Com. Lidorencu județul
Ismail, am primit de la Comitetul de Con-
strucție al Comunității Culturale suma de
lei 10.000 (zece mii) care sumă reprezintă pentru
a 10.000 (zece mii) bucăți cărămuri
socotit a câte 0.70 lei bucata. -
Deget pentru care dau prezenta
Clujna. -

Andrei Fodenco Plata va fi
Gen. Lidorencu în fața noastră
P. Clujna

16 Aug 1938

Lei Bani
 5462 =

Chitanța
 de 5462
 29 sept. 1938

Adia le cuiu miu putu nite sau zeu si dor am
 primit dela Comitetul de constructii al Camerai
 lui Cultural din Comuna G. Averescu Jud. Iasi
 costul a 6050 (sau miu cuiu zeu bucat coro
 mido a 075 ai bucat si plata transportului
 a caravanei careto dela Barta si care nu
 fusse primit in chitanța anterioară
 Dect care sume prezent. -

R. A. Chiorescu

THE CULTURAL ACTIVITY OF THE THEOLOGY STUDENT CONSTANTIN DEJAN IN BASARABIA BETWEEN 1936 AND 1940

Abstract

Constantin Dejan – a student in theology and philology and philosophy in Bucharest – took all the necessary steps of the Social Services belonging to the Royal Cultural Fundation of Romania. He performed in Basarabia, firstly as a leader commander of the Royal Student Team in the General Averescu Parish, and in 1939 he became a coordinator of the zonal monograph in Orhei County, Bravicea Plasa (small rural district) as well as coordinator of the whole activity regarding the application of the Social Services Law promulgated on the 13-th of October 1938 in an area situated between the Danube and the Nistru (the following counties belonging to this area Lăpușna, Orhei, Tighina, Cetatea Albă) having a surface of 60.313 km², 795 villages, and seven main towns.